

Literatura

- KVAČKOVÁ, R. Kalička, hornice, detektivka. *Lidové noviny – příloha Akademie*. 35, 2022, č. 277, s. 13.
- LANGHAMMEROVÁ, G.; NEBESKÁ, A.; OLIVA, E. *Jak na genderově senzitivní komunikaci v instituci: metodika pro inkluzivní komunikaci*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2023. Dostupné z [online] <https://genderaveda.cz/wp-content/uploads/2023/12/NKC_Jak-na-komunikaci_brozuraA5_2023_web_dvoustrany.pdf>
- MARTINKOVIČOVÁ, B. Vinice s paličkou spatřeny za čističkou. *Týdeník Rozhlas*, 30, 202, č. 40, s. 26.
- NÁDENÍČEK, P. „Přijedou jen hosté, nebo i hostky?“ K pojetí politické korektnosti ve slovanských a germánských jazycích. *Jazykovědné aktuality*. 49, 2012, č. 3–4, s. 109–118.
- SKALIČKA, V. *Souborné dílo*. Praha: Karolinum, 2004–2006.
- SVOBODOVÁ, I. Přechylování obecných substantiv. *ČJL*, 73, 2022–23, č. 1, s. 36–38.
- ŠTĚPÁNOVÁ, M.; NEDĚLOVÁ, K.; HOFFMANNOVÁ, J. K rozpakům kolem generického maskulina. *Rovné příležitosti v souvislostech [zpravodaj online]* 2017, č. 1. Dostupné z [online] <<https://zpravodaj.genderstudies.cz/cz/clanek/k-rozpakum-kolem-generickeho-maskulina>>
- ULIČNÝ, O. K lingvistické metodologii: termín registr a jeho typy. In: *Registre jazyka a jazykovedy*. Prešov, 2014, s. 57–63.
- VALDROVÁ, J.; KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B.; PACLÍKOVÁ, P. *Kultura genderově vyváženého vyjadřování*. Praha: MŠMT 2010. Dostupné z [online] <https://data.idnes.cz/soubory/studium/A100125_BAR_GENDER_PRIRUCKA.PDF>
- VOŠAHLÍKOVÁ, P. a kol. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*. Praha: Historický ústav, 2010.

Využití internetové aplikace Mapka ve výuce češtiny

Hana Goláňová, PdF UHK v Hradci Králové

hana.golanova@uhk.cz

Klíčová slova: mluvený jazyk, interaktivní nářeční mapa, dialektologie, pedagogika

Key words: spoken language, interactive dialect map, dialectology, pedagogy

Using the Internet Application Mapka in Teaching Czech

Institute of the Czech National Corpus developed the internet application Mapka in order to promote spoken Czech for general public and for teaching at all types of schools. We would like to present the features of the application here. Interactive map application of the Czech Republic offers example cards with recordings and transcripts from the corpora DIALEKT, ORAL and ORTOFON. Text also brings various exercises the teachers can use in Czech lessons focused on spoken language, especially dialects.

Proces vyučování českému jazyku může být v dnešní době díky moderním technologiím zajímavý a inspirativní jak pro žáky a studenty, tak pro pedagogy, kteří je vzděláváním provádějí. Projekt **Český národní korpus** (ČNK) nabízí veřejnosti řadu korpusů a internetových aplikací¹ zaměřených na výzkum psané i mluvené

¹ Přehled a popis všech korpusů i manuály k aplikacím najdete na Wiki ČNK, viz <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:uvod>.

češtiny. Mnohé z nich jsou ale také využitelné jako nástroje pro obohacení výuky češtiny na všech typech škol.² Díky těmto novým technickým prostředkům mohou učitelé žákům zprostředkovávat trochu jiný pohled na češtinu, než je obvyklé. Můžeme zvolit přístup k varietám českého jazyka, který není tolik hodnotící a subjektivní (v případě dialektu se někdy objevují i degradující postoje), ale spíše funkční, popisný a objevný.

Současnou psanou češtinu zpřístupňují **korpusy řady SYN** (v KonTextu syn_v12³), kde je možné prostřednictvím jednotného vyhledávacího prostředí KonText⁴ třídit jazykový materiál podle různých kategorií a funkcí.⁵ Mluvenou češtinu zase představují zejména **korpusy řady ORAL** (oral_v1⁶), dvouúrovňový **korpus ORTOFON** (ortofon_v3⁷) nebo specializovaný nářeční korpus **DIALEKT** (dial_v2⁸), v nichž je možné si také pouštět části zvukových záznamů promluv jednotlivých mluvčích.

Kromě jazykových korpusů poskytuje Ústav **Českého národního korpusu** (ÚČNK) také samostatné aplikace, které umožňují uživatelům srovnávat a analyzovat vyhledaný jazykový materiál, např. jednotlivé výrazy Slovo v kostce (WaG)⁹ nebo pro porovnání variant slov slouží v současném, ale i starším jazyce aplikace SyD¹⁰. Pro prezentaci mluvené češtiny a zejména nářečních dat se veřejnosti nabízí internetová aplikace Mapka, již bych vám ráda touto cestou představila, a přidala několik možností, jak ji zapojit do výuky českého jazyka.

Základní charakteristika Mapky

Internetová aplikace Mapka byla ve své první verzi (2020) vytvořená jako mapový doplněk ke korpusu **DIALEKT**¹¹, o jehož využití ve výuce českého jazyka již byla

² Na stránkách ČNK najdeme Kurz práce s korpusem v 7 lekcích, viz <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/kurz:uvod>>, nebo pro školy jsou určena korpusová cvičení: Lukešová, L. (ed.). *Pro školy – repozitář korpusových cvičení*. FF UK, Praha 2017. Dostupný z [online] <<http://korpus.cz/proskoly>>, která ale nejsou aktualizována.

³ Jsou zde spojeny všechny korpusy řady SYN v jeden: KŘEN, M.; CVRČEK, V.; ČAPKA, T.; HNÁTKOVÁ, M.; JELÍNEK, T.; KOCEK, J.; KOVÁŘIKOVÁ, D.; KŘIVAN, J.; MILIČKA, J.; PETKEVIČ, V.; SKOUMALOVÁ, H.; ŠINDLEROVÁ, J.; ŠKRABAL, M. *Korpus SYN, verze 12 ze 29. 12. 2023*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2023. Dostupný z [online] <<https://www.korpus.cz>>

⁴ MACHÁLEK, Tomáš. *KonText – rozhraní pro vyhledávání v korpusech*. FF UK, Praha 2014. Dostupný z [online] <<http://kontext.korpus.cz/>>.

⁵ Lze si tu také vytvořit subkorpusy – např. jednotlivých autorů (existuje i samostatný korpus ČAPEK, v KonTextu capek nebo capek_uplny ad.) – a vyhledat si v nich nejfrekventovanější výrazy nebo autorské neologismy.

⁶ Jsou zde spojeny všechny korpusy řady ORAL v jeden: KOPŘIVOVÁ, M.; LUKEŠ, D.; KOMRSKOVÁ, Z.; POUKAROVÁ, P.; WACLAWIČOVÁ, M.; BENEŠOVÁ, L.; KŘEN, M. *ORAL: Korpus neformální mluvené češtiny, verze 1 z 2*. 6. 2017. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2017. Dostupný z [online] <<http://www.korpus.cz>>

⁷ Jedná se o korpus neformální současné mluvené češtiny s víceúrovňovým přepisem (doplňný a opravený): LUKEŠ, D.; KOPŘIVOVÁ, M.; LAUBEVÁ, Z.; POUKAROVÁ, P.; HORKÝ, V.; JELÍNEK, T.; KŘIVAN, J.; WACLAWIČOVÁ, M.; BENEŠOVÁ, L.; ŠKARPOVÁ, M. *ORTOFON v3: Korpus neformální mluvené češtiny s víceúrovňovým přepisem*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha, 2024. Dostupný z [online] <<http://www.korpus.cz>>.

⁸ GOLÁNOVÁ, H.; WACLAWIČOVÁ, M.; LUKEŠ, D. *DIALEKT: nářeční korpus, verze 2 z 23. 12. 2021*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2021. Dostupný z [online] <<http://www.korpus.cz>>.

⁹ MACHÁLEK, Tomáš. *Slovo v kostce – agregátor slovních profilů*. Praha: FF UK, 2019. Dostupný z [online] <<http://korpus.cz/slovo-v-kostce/>>.

¹⁰ CVRČEK, V.; VONDŘIČKA, P. *SyD – Korpusový průzkum variant*. FF UK. Praha 2011. Dostupný z [online] <<http://syd.korpus.cz>>, o využití nástroje SyD ve výuce češtiny Maturová (2016–2017).

¹¹ Podrobné informace o nářečním korpusu najdete na wiki ČNK: <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:dialekt>>, v diplomové práci Nachlingerové (2022) nebo v článcích Golánové (2015) a Wacławicové (2019).

v tomto periodiku řeč (Waclawičová, Goláňová, 2018–19). Ve druhé verzi (2023)¹² je obohacena také o informace a ukázky z korpusů **ORAL** a **ORTOFON**, takže můžeme získat srovnání různých podob mluveného jazyka na našem území. Jedná se o interaktivní webovou mapu České republiky, na níž jsou zobrazeny ukázky českých nářečí v širším smyslu a současné mluvené češtiny a další údaje vztahující se k nim. Její předností je poměrně bohatá funkcionalita nabízející veřejnosti rozmanitou škálu práce s interaktivní mapou a dále to, že pro plnohodnotné využívání Mapky není nutná žádná registrace, která je potřebná pro využívání všech funkcí korpusů ČNK. Jaké hlavní funkce nám tedy Mapka může nabídnout?

Územní členění v Mapce

Na podkladové mapě, základní nebo reliéfní, se nachází několik typů **územního členění** ČR. Základní je členění území českého jazyka na **nářeční oblasti**, kterých je osm (v souladu s praxí zavedenou *Českým jazykovým atlasem* (ČJA) a korpusy mluveného jazyka): severovýchodočeská, středočeská, západočeská, jihočeská, českomoravská, středomoravská, východomoravská a slezská.¹³ Mimo tyto oblasti byly z praktických důvodů vymezeny dvě pohraniční oblasti – zvlášť pohraničí české a zvlášť moravské a slezské. V rámci nářečního členění můžeme v nabídce zvolit také podrobnější dělení na jednotlivé nářeční podskupiny, úseky a typy (vhodné zejména pro práci s nářečními daty). Během přípravy aplikace Mapka procházely hranice nářečních oblastí, podskupin, úseků a typů podrobnou revizí.¹⁴

Další možností je volba **historického členění**, takže si na mapě můžeme zobrazit moravskou a slezskou zemskou hranici nebo německé jazykové ostrovy v ČR.¹⁵ Kromě toho je možné v aplikaci využít i zobrazení **administrativního členění** ČR na okresy nebo kraje.

Při práci s nářečními jazykovými daty ve škole však doporučuji vybírat si primárně nářeční územní členění a ne administrativní členění, aby se jazykové jevy žáci nebo studenti naučili správně zařazovat do systému nářeční kategorizace a užívat správnou terminologii. Když si klikneme na mapě na jakýkoliv bod, zobrazí se nám karta s popisem obce a jejím zařazením do systému územního nářečního členění.

¹² GOLÁŇOVÁ, H.; WACLAWIČOVÁ, M.; PEJCHA, J.; ČAPKA, T.; BENEŠOVÁ, L. *Mapka: mapová aplikace pro korpusy mluvené češtiny*. Verze 2.0. Praha: ÚČNK FF UK, 2023. Dostupný z [online] <<http://korpus.cz/mapka/>>. Komentáře k první verzi Mapky jsou uvedeny v článku Goláňové, Waclawičové (2021).

¹³ Jsme si vědomi toho, že pojetí nářečních oblastí může být problematické, neboť vedle sebe řadíme celky různého řádu, jež jsou vyděleny např. v *Nástinu české dialektologie* (Bělič, 1972), *Encyklopedickém slovníku češtiny* (Karlík ad., 2002) a *Novém encyklopedickém slovníku češtiny* (Karlík ad., 2016) – jednak nářeční podskupiny patřící do skupiny českých nářečí v užším smyslu, jednak nářeční skupiny moravské a skupinu slezskou. Pro žáky doporučuji vybrat jeden systém nářeční kategorizace a s ním pracovat.

¹⁴ Podrobněji o revizi a stanovení hranic viz Mapka (oddíl Informace o aplikaci Mapka). Na základě mapových podkladů vznikla *Mapa nářečí českého jazyka* (Goláňová, Kupka, 2022). Dostupné z [online] <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:dialekt:mapa>>.

¹⁵ Více o stanovení zemských hranic a německých jazykových ostrovech v ČR najdete v Mapce (oddíl Informace o aplikaci Mapka).

Přehledy nářečních rysů a ukázky mluvených projevů

V nové verzi Mapky se nacházejí kompletní přehledy charakteristických nářečních rysů příslušících regionům Čechy, Morava a Slezsko, základním nářečním oblastem i menším nářečním podskupinám, úsekům a typům a také popisy jazykové situace v pohraničních oblastech. Výběr nářečních rysů je podrobnější než v *Novém encyklopedickém slovníku češtiny* a nářeční jevy jsou přehledně rozříděny na rysy hláskoslovné a tvaroslovné, popřípadě syntaktické.¹⁶

Hlavní předností aplikace Mapka jsou zvukové **ukázky autentických promluv s přepisy** mluveného jazyka z korpusů DIALEKT (na mapě žluté markery), ORAL (zelené markery) a ORTOFON (modré markery), které jsou s přehledy charakteristických nářečních rysů propojeny. Tyto body se zobrazují na Mapce hned při prvním načtení aplikace, ale můžeme je z mapy odstranit a načíst jinou vrstvu lokalit podle zvoleného výběru.

Každá z ukázek vycházející z materiálu korpusu **DIALEKT** obsahuje jak dialektologický přepis (pokud možno věrný přepis mluvy mluvčích), tak ortografický přepis (blíží se standardnímu pravopisu a jsou v něm zachovány vybrané regionálními prvky).¹⁷ **Rozhovory s mluvčími** byly **do nářečního korpusu** voleny tak, aby demonstrovaly typické rysy nářečních oblastí, popřípadě menších nářečních typů. Pro každou oblast byl vybrán alespoň jeden úryvek rozhovoru ze staré časové vrstvy materiálu (od 50. let do 80. let 20. stol.) a jeden z nové časové vrstvy (od 90. let 20. stol. do současnosti). Pokud to šlo, zvolili jsme obě ukázky z těchto časových vrstev ze stejné lokality (jsou zobrazeny vedle sebe), aby bylo možné srovnání jazyka nejstarší generace v různých časových obdobích (např. Paseky nad Jizerou SM¹⁸, Dobrovíz PZ, Postřekov DO, z Polska Husinec), nebo jsme vybírali lokality blízké. Pouze ukázky z nářečního korpusu mají na kartě kromě zvukového záznamu a přepisu i podrobný **rozběr nářečních rysů** vyskytujících se v promluvě a odkaz na **Archiv diferenčních hlásek nářečí českého jazyka**¹⁹. Nářeční promluvy byly vybírány tak, aby byly pro veřejnost zajímavé, např. reflektují dobové události (*Velikonoce a události za druhé světové války* – Staříč FM), přibližují místní zvyky (*Jak se pletou tatary* – Lhota u Vsetína VS), popisují přípravu pokrmů (*Regionální pokrmy* – Postřekov DO) a někdy nabízejí i vtipné příběhy ze života (*Lýbírání vran* – Palonín SU).

Do nové verze aplikace byly zařazeny také ukázkové karty z korpusů **ORAL** a **ORTOFON**, na nichž se nachází pouze zvukový záznam a ortografický přepis²⁰

¹⁶ Uvedené popisy nářečních jevů jsme pečlivě vybírali a zpracovávali na základě odborných publikací. Mezi hlavní zdroje patřil *Český jazykový atlas* (1992–2011), *Nástin české dialektologie* (Belič, 1972), *Nový encyklopedický slovník češtiny* (Karlík ad., 2016), ale mnohé údaje jsme si ověřovali i v nářečních monografiích.

¹⁷ Podrobná přepisovací pravidla pro obě roviny korpusu – viz materiál Transkripce v korpusu DIALEKT: Dostupný z [online] <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:dialekt>>.

¹⁸ U obcí jsou uvedeny zkratky okresů, viz Český statistický úřad: Dostupný z [online] <<https://csu.gov.cz/produkty-archiv/13-2199-04-2004-regions-and-districts-abbreviations>>, protože některé názvy obcí mohou být homonymní.

¹⁹ GOLÁŇOVÁ, H.; WACLAWIČOVÁ, M. *Archiv diferenčních hlásek nářečí českého jazyka*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2019. Verze ze dne 28. 11. 2019. Dostupný z [online] <<https://www.korpus.cz>>. Pro žáky nebo studenty to může být také zajímavý učební prostředek, pokud je chceme seznámit s výslovností nářečních nebo historických hlásek češtiny, např. s možnou výslovností l v době Husově (l i ř).

²⁰ Přepisovací pravidla pro rovinu ort korpusů ORAL a ORTOFON naleznete na webových stránkách sloužících k popisu těchto korpusů (Wiki ČNK).

promluvy. **Ukázky z uvedených mluvených korpusů** představují současnou **běžnou mluvu** v každodenních neformálních komunikačních situacích, jako je např. rozhovor doma, v práci, v restauraci, a na obyčejná konverzační témata (ORAL: *Fotbal a pivo* – Hradec Králové HK; *Barva a sestřih vlasů* – Brno BM; ORTOFON: *Nad fotkami z dovolené* – Liberec LI; *Kde se mluví sprostě* – Nové Město na Moravě ZR ad.). Úryvky jazykových projevů byly vybrány tak, aby mluvčí různých generací pocházeli ze stejné nářeční oblasti, kde byla nahrávka pořízena a kde také celý život žili. Rovněž v nahrávkách z těchto korpusů se objevují regionální rysy a v některých případech je možné srovnání i s nářečním materiálem, neboť se podařilo vybrat ukázkou ze shodné lokality s korpusem DIALEKT (např. Staříč FM).

Aplikace Mapka může prostřednictvím ukázkových karet žákům představit bohatost mluvené češtiny s jejími varietami a poskytnout srovnání ve velmi širokém záběru. Je zde prezentována **současná mluva** (např. slezská nár. oblast: ORAL – Smilovice FM a ORTOFON – Staříč FM) a **archaická nářeční mluva** (DIALEKT – Petrovice u Karviné (Dolní Marklovice) KI). Významné je **teritoriální hledisko** (mluvená čeština na území celé ČR – od Postřekova DO až po Český Těšín KI nebo lze porovnávat nářeční jevy v rámci jedné nářeční oblasti: např. východomoravská, a to z Valaška – Halenkov VS, Lhota u Vsetína VS, a ze Slovácka – Svatobořice-Mistřín HO, případně nářečí kopaničářského typu – Radějov HO). Ukázat lze **mezigenerační rozdíly** v komunikaci (všechny generace: ORAL – Moravské Budějovice TR a ORTOFON – Nové Město na Moravě ZR a nejstarší generace: DIALEKT – Slatina SY). Můžeme se na jazyk podívat vzhledem k **typu sídla** (venkovská mluva: DIALEKT – Dobrovíz PZ a městská mluva: ORAL a ORTOFON – Praha PH) a v neposlední řadě i **typu promluvy** (monolog: DIALEKT – Paseky nad Jizerou SM a dialog: ORAL – Hradec Králové HK a ORTOFON – Lično RK).

Sít lokalit a tvorba vlastní mapy

Interaktivní aplikace Mapka rovněž umožňuje zobrazení **sítě lokalit** vztahujících se k nahrávkám zpracovaným v korpusech DIALEKT, ORAL a ORTOFON. Buď jde o obce, kde byly nahrávky pořízeny (DIALEKT – mluvčí se nestěhovali), nebo o obce, odkud pocházejí zaznamenaní mluvčí (ORAL – místo narození mluvčího; ORTOFON – místo pobytu mluvčího do 15 let). Pro studenty by mohlo být zajímavé vidět rozložení sítě zkoumaných lokalit ČJA nebo si zobrazit nahrávky z ČJA, které jsou v korpusu DIALEKT obsaženy.

Užitečnou funkcí Mapky je také to, že si uživatelé mohou vytvořit **vlastní mapu**, např. pro potřeby svého výzkumu. Lze ji použít pro různé publikace, pro studentské práce, ale i pro výuku (viz níže). Konkrétní obce je možné vyhledat a na mapě zakreslit prostřednictvím markeru, jehož barva se dá kdykoliv změnit. Na Mapce si můžeme vybrat a zobrazit také pouze část územního členění ČR, např. jen středomoravskou nářeční oblast nebo centrální středomoravskou (hanáckou) podskupinu, a vyhledané lokality zakreslovat do tohoto vybraného území. Znázorněné body si můžeme stáhnout jako samostatnou vrstvu, uložit do svého úložiště, následně znovu

nahrát a v práci kdykoliv pokračovat, případně si vytvořit vlastní obrázek pomocí screenshotu.

Příklady využití aplikace Mapka ve výuce češtiny

Jak již bylo v úvodní části řečeno, s webovou aplikací Mapka je možné pracovat v hodinách českého jazyka na všech typech škol. Na základě zkušeností kolegů lze s Mapkou děti seznámit už v 5. ročníku ZŠ, když jim vysvětlujeme rozdíl mezi češtinou mluvenou a psanou. Žáky baví poslouchat ukázky mluvené češtiny z různých míst naší republiky. Na druhém stupni můžeme k nářečním nahrávkám přidat i rozbor typických regionálních nebo nářečních rysů obsažených v ukázce (úroveň přizpůsobíme). Studenty pak lze seznámit i s některými specifickými nářečními hláskami, nářečním přepisem a můžeme jim předvést Archiv diferenčních hlásek nářečí českého jazyka. Plné využití má Mapka samozřejmě u bohemisticky zaměřených studentů vysokých škol.

Následuje představení určitých typů aktivit vytvořených pro žáky na základě aplikace Mapka, jež by pedagog mohl zařadit do hodin českého jazyka. Žákům nebo studentům můžeme zadávat úkoly buď jako samostatnou práci koncipovanou pro celou třídu, nebo se z nich dají vytvořit zajímavé skupinové projekty. Aktivitu lze různým způsobem modifikovat, vytvořit z nich pracovní listy, přitažlivé i graficky, a kromě toho si k elektronickým aplikacím můžeme najít i QR kódy.

Práce s textem

- a) Použijeme texty ze známé beletrie (např. bratři Mrštíkové, G. Preissová, J. Glazarová, J. Š. Baar), nebo regionální literatury (z Podkrkonoší: např. J. Bachmannová je kromě slovníkových děl také autorkou knih obsahující vyprávěné příběhy v dialektu; nabízí se příležitost zmínit se o regionálních pověstech a pohádkách, v nichž se mohou vyskytovat nářeční prvky, např. J. Š. Baar). Oblíbený *Malý princ* byl zatím přepsán pro pobavení veřejnosti do čtyř nářečí (podkrkonošského, valašského, slováckého a hanáckého) a do „brněnského hantecu“. V krátkém úryvku označíme regionální nebo nářeční **jevy hláskoslovné** a **tvaroslovné** a ty dohledáme na Mapce a určíme region, nářeční oblast, popř. blíže nářeční úsek/typ (např. region Čechy/ severovýchodočeská nářeční oblast/ podkrkonošský a podještědský nářeční typ). V další fázi můžeme na základě dostupných jazykových příruček identifikovat **nářeční lexikum**.
- b) Z **korpusu Dialekt** (verze dial v2) vybereme ukázky textů (vět) specifických pro určitou nářeční oblast. Text přizpůsobíme úrovni žáků nebo studentů, takže text/ věta budou přepsány ortograficky, nebo pro studenty i dialektologicky. V textu následně označíme nářeční nebo regionální jevy, na základě kterých lze úryvek zařadit do konkrétní nářeční oblasti (např. jihočeská, středomoravská, východomoravská, slezská).

Práce se slovní zásobou

- a) Vybereme výrazy specifické nářečně (vztahují se k jedné nář. oblasti, nebo k různým nář. oblastem). Žáci mají za úkol na základě jazykových příruček určit jejich význam (v některých případech můžeme využít *Slovník spisovného jazyka*

českého (SSJČ), dále *Slovník nářečí českého jazyka* (SNČJ, A až D) a *Český jazykový atlas* (ČJA) – první tři díly jsou lexikální). Pokud jsou výrazy obsaženy i v ČJA, žáci je vyhledávají na mapách ČJA a zařadí do nářečních oblastí. Hranice nářečních oblastí může pedagog celé třídě ukázat prostřednictvím Mapky a potom se mohou společně pokusit najít další zajímavé nářeční výrazy z určité nářeční oblasti, nebo hláskoslovné a tvaroslovné jevy typické pro danou oblast.

- b) Slovní zásobu je vhodné omezit **tematicky** (na základě ČJA). Zaměříme se např. na zvířata, hmyz, houby, rostliny, jídlo nebo se mohou nářeční výrazy vztahovat ke svátkům, např. k Velikonocům.
- c) Informace ke konkrétním nářečním výrazům si mohou žáci nebo studenti zapisovat do tabulky, kde může přibýt i položka **etnografická specifika** nářeční oblasti, popř. nář. typu (o folklorně zajímavých regionech, jako jsou např. Chodsko, Doudleby, Haná, Slovácko, Valašsko ad.; nabízí se možnost mezioborového propojení).

Práce s ukázkami z Mapky

- a) Žáci srovnávají nářeční ukázky a rozdílnost mluvy v různých nář. oblastech a místech České republiky, ale mohou též porovnávat nářeční jevy jedné nářeční oblasti (viz kapitola Přehledy nářečních rysů a ukázky mluvených projevů).
- b) Ukázky mluvy zveřejněné v Mapce můžeme srovnávat z různých úhlů pohledu (opět viz kapitola Přehledy nářečních rysů a ukázky mluvených projevů).

Tvorba vlastní mapy

- a) Žáci mohou prostřednictvím Mapky vyhledávat obce (body) a zařazovat je do systému územního nář. členění a zakreslovat je na mapě (např. svou rodnou obec nebo město).
- b) Pomocí ČJA můžeme vyhledat v určité nářeční oblasti jazykové jevy (zejména hláskoslovné, tvaroslovné a lexikální) a lokality, kde se dané jazykové jevy s jistotou vyskytují, pak zobrazit na Mapce. Pro každý nářeční jev můžeme použít jinou barvu. Z podkladů Mapky si žáci mohou vytvořit vlastní mapu a stáhnout do svého úložiště nebo si ji vytisknout.

Závěr

Pomocí interaktivní webové aplikace Mapka mohou pedagogové žáky nebo studenty seznámit se zvukovou stránkou a podobou mluvené češtiny na celém území České republiky. Základní předpoklad ovšem je, aby sám učitel češtiny měl dobře osvojené teoretické znalosti, uměl správně užívat lingvistickou terminologii a měl přehled o tom, které možnosti jsou pro veřejnost dostupné. Pokud je toto splněno, může prostřednictvím internetově dostupných korpusů, aplikací, databází, slovníků, atlasů, map atp. žákům a studentům otevřít svět jazyka, který rozhodně není nudný. Pedagog by se s těmito nástroji měl seznámit buď sám, nebo v případě produktů ÚČNK prostřednictvím některého z workshopů, eventuálně díky YouTube platformě²¹, kde je možné záznamy přednášek zpětně zhlédnout.

²¹ Přednášky a semináře představující korpusové nástroje a aplikace se nabízí na kanálu Českého národního korpusu – Dostupný z [online] <<https://www.youtube.com/>>.

Literatura

- BALHAR, J. ad. *Český jazykový atlas 3, 4, 5*. Praha: Academia, 1999, 2002, 2005.
- BALHAR, J. ad. *Český jazykový atlas Dodatky*. Praha: Academia, 2011.
- BALHAR, J.; JANČÁK, P. ad. *Český jazykový atlas 1, 2*. Praha: Academia, 1992, 1997.
- GOLÁŇOVÁ, H. A new dialect corpus: DIALEKT. In Gajdošová, K.; Žáková, A. (eds.) *Proceedings of the Eight International Conference Slovo 2015 (Natural Language Processing, Corpus Linguistics, Lexicography)*. Lüdenscheid: RAM-Verlag, 2015, s. 36–44.
- GOLÁŇOVÁ, H.; WACLAWIČOVÁ, M. The DIALEKT corpus and its possibilities. *Jazykovedný časopis*, 70 (2), 2019, s. 336–344.
- GOLÁŇOVÁ, H.; WACLAWIČOVÁ, M. MAPKA: A Map Application for Working with Corpora of Spoken Czech. *Jazykovedný časopis*. 72 (2), 2021, s. 502–509.
- MATUROVÁ, M. Využití nástroje SyD ve výuce češtiny. *ČJL*, 67, 2016–2017, s. 183–187.
- NACHLINGEROVÁ, K. *Vybrané nářeční jevy v korpusu DIALEKT a jejich prezentace ve výuce češtiny*. Diplomová práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, 2022.
- WACLAWIČOVÁ, M.; GOLÁŇOVÁ, H. Nářeční korpus DIALEKT a jeho použití ve výuce češtiny. *ČJL*, 69, 2018–19, s. 127–133.

Zastírací jazykové prostředky ve zpravodajských komunikátech s kriminální tematikou

Kristián Šujan, externí spolupracovník PF UJEP v Ústí n. L.,
reportér CNN Prima NEWS

kristian.sujan@centrum.cz

Klíčová slova: publicistický styl, zpravodajství, true crime, kamufláž

Key words: journalistic style, news reporting, true crime, camouflage

Obfuscating language means in crime-related news reports

The presented scholarly article examines selected linguistic devices in the news reporting of czech media. Specifically, it focuses on news reports with a criminal theme. The language used in these media communications is often vague, imprecise, and violates the norms of news reporting, thus camouflaging the reality. This specific stylistic layer of expressive means is referred to as obfuscating language means. Their function is not only to conceal reality and desemantize the content of journalistic reports but also to protect journalistic sources or specific individuals, such as witnesses or the accused, until the court decides on them with a final judgment.

Úvod do problematiky

Termínem žurnalistika se označuje činnost masmédií, která distribuují mediální komunikáty recipientům. Používají k tomu „specifický objektivní vyjadřovací styl – styl publicistický“ (Minářová, 2008, s. 244). Terminologicky je publicistický styl, potažmo žurnalistika nadřazeným označením pro publicistiku a zpravodajství. J. Kraus používá termín *styl veřejných médií* a vysvětluje, že „se v něm spojují funkce